

ПРИМЉЕНО:	26-09-2012
ОРГАНИЗЛЕД	БРОЈ
0003	456/5

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

И ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовано комисију</p> <p>На својој XXXIII седници одржаној 18. јула 2012. године, Наставно-научно веће Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду, именовало је Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата Борислава Ђекића под насловом „Проблеми наставе географије у школама националних мањина у Хрватском подунављу“.</p> <p>1. др Саша Кицошев, редовни професор Природно-математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, ужа научна област Друштвена географија, 25. 05. 2001, председник</p> <p>2. др Јован Ромелић, редовни професор Природно-математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, ужа научна област Друштвена географија, 03.04.2000, ментор</p> <p>3. др Анђелија Ивков-Џугурски, ванредни професор Природно-математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, ужа научна област Друштвена географија, 01.05.2010, члан</p> <p>4. др Ђурђица Комленовић, виши научни сарадник методике природних наука, Института за педагошка истраживања, Београд, 21. 11. 2007, члан</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Борислав, Сретен, Ђекић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава: 02.02.1958. Вуковар, Република Хрватска</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – Природно-математички факултет, Нови Сад, Институт за географију, Географија</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија -</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: Природно-математички факултет, Нови Сад, Департман за географију и туризам, „Географска студија општине Ердут“, географија, 27.12. 2003.</p> <p>6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: Географија</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: ”Проблеми наставе географије у школама националних мањина у Хрватском подунављу”

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са знаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикана и сл. Докторска дисертација има 242 стране, 14 поглавља, 17 табела, 43 графикана, 4 слике.

Поред Предговора, Биографије и Кључне документацијске информације као издвојених делова у раду, докторска дисертација садржи укупно 14 поглавља, првог и другог реда са одговарајућим подцелинама.

Поглавља и важније подцелине у оквиру њих можемо означити следећим прегледом:

У Уводу (од 4 до 11 стране) се издвајају две подцелине – Предмет и циљ истраживања (од 4 до 9 стране) и Методе истраживања и очекивани научни допринос (од 9 до 11 стране). Теоријски део чини другу већу целину (од 12 до 142 стране) и он обухвата Географска и демографска обележја хрватског Подунавља (од 12 до 60 стране). У оквиру њега стављена су ужа поглавља Природно-географске особине Подунавља (од 12 до 24 стране), Историјско одређење Подунавља и демографске карактеристике (од 25 до 38 стране) и поглавље под називом Демографска структура и положај националних мањина у Хрватском подунављу (од 39 до 60 стране). Другу глобалнију целину теоријског дела чини Настава географије у школама националних мањина у Хрватском подунављу (од 61 до 142 стране). Ова целина се састоји из две потцелине – Образовање припадника националних мањина у хрватском Подунављу (од 61 до 91 стране) и Функције и циљеви географског образовања у мултиетничким срединама (од 92 до 142 стране). У Емпиријском делу (од 143 до 186 стране) обрађена су три подпоглавља – Анализа одговора наставника (од 148 до 165 стране), Анализа одговора ученика (од 166 до 178 стране) и Укрштање одговора рада наставника и ученика (од 179 до 188 стране). Последња садржајна целина је Закључак (од 187 до 188 стране). Затим следи Литература (од 189 до 200 страна). На крају рада је дат документациони материјал и то као Додатак 1 (од 200 до 213), Додатак 2 (од 214 до 235 стране) и Додатак 3 (од 236 до 240 стране).

У тексту *Предмет и циљ истраживања* који чини почетни део *Увода*, аутор истиче законска акта која гарантују право на образовање на матерњем језику и коришћење писма припадника националних мањина у Хрватској. Потом разматра појам Хрватског подунавља или источне Хрватске, велики значај ратних збивања и улогу међународне заједнице у формирању садашњег идентитета овог простора. Узимајући у обзир назоре међународне заједнице према проблему наставе националних мањина на овом простору, аутор поставља циљеве и задатке истраживања, при чему су они формулисани тако да се у раду издвајају као посебна поглавља.

У уводном делу рада под поднасловом *Методе истраживања и очекивани научни допринос*, аутор наводи коришћене методе општенаучног карактера, посебне методе, оперативно-технички аспект истраживања, изворе сакупљања података. Посебан нагласак је стављен на анкетирање као технику прикупљања података, често заступљену у проучавању педагошких појава.

У поглављу *Природно-географске особине Хрватског подунавља* аутор истиче да се појам Хрватског подунавља или источне Хрватске односи се на хрватску државну територију која регионално одговара подручју источне Славоније, Барање и западног Срема. Састоји се из две административне целине - Осијечко-барањска и Вуковарско-сремска жупанија. Структура географских елемената је обрађена на начин који одређује регионално географске специфичности овог простора. При томе аутор истиче да је захваљујући заступљености наведених природних ресурса, овај простор стекао све предуслове за низ привредних активности: пољопривредну производњу, шумарство, лов, водопривреду, експлоатацију нафте и гаса, као и за развој енергетике и саобраћаја. Ово подручје

површине 12.486 км² и са преко 890.000 становника смештено у долинама Драве, Саве и особито Дунава сврстава се у најплодније подручје Хрватске тако да је врло привлачно за живот људи.

У наставку аутор износи карактеристике прве жупаније одељком *Основна обележја Осигечко-барањске жупаније*, објашњавајући настанак мултиетничке структуре становништва али и насељеност која је изнад просека Хрватске. У основне предности аутор је истакао положај у плодној Панонској низији, у долинама великих река Драва и Дунава, улога значајног средишта регије Панонска Хрватска, град Осигек као значајно регионално средиште, добра саобраћајна повезаност с обзиром на постојеће и планиране паневропске коридоре, гранични положај који олакшава регионалну размену у контексту шире европске панонске регије. Он потом истиче постојање 42 локалне самоуправе, што са своје стране ствара бројне проблеме (комунални, васнички односи и сл.). Поглавље завршава приказом бројног стања и структуре школства уопште у Осигечко-барањској жупанији као и основне податке предшколског васпитања и образовања, основног и средњег школства.

У одељку *Основни подаци у Вуковарско-сремској жупанији*, аутор истиче да је ово најисточнија жупанија у Хрватској која својим сремским делом припада Хрватској и Србији. Оцењујући транзитни значај њеног географског положаја, он издваја специфичности елементата овог простора и подвлачи његову сложеност која се огледа и у чињеници да се он састоји из 31 јединице административне управе, од чега 5 градова (Винковци, Вуковар, Жупања, Илок, Оток). Велике површине плодног тла, на који долази 150.000 ха (62%), омогућавају узгој различитих пољопривредних култура које чине основу сложенијих облика производње и привреде уопште.

У поглављу *Демографска структура и положај националних мањина у Хрватском подунављу* аутор одређује кретање броја становника у периоду 1971-2004. године, настојећи да промене стања аргументује одговарајућим објективним и субјективним околностима. Затим пошујући редослед елемената демогеографске структуре прелази на природно кретање становништва. Залажење у кључну уводну теметику у задња две уже целине анализира стање националних мањина, потом и промене у националном саставу становништва Хрватског подунавља.

Прелазак на кључну тематску целину која се односе на стање наставе географије, означен је насловом *Настава географије у школама националних мањина у Хрватско подунављу*. Ово, фактички суштинско поглавље оправдано почиње приказом међународних докуманата о праву мањина на образовање. Полазећи од наведеног документа аутор разматра најпре образовање припадника српске мањине у Осигечко-барањској жупанији, потом образовање ученика мађарске националности, словачке националности и ученика немачке националности. Поглавље завршава са две тематски уопштене целине, као што су раније дилеме образовања у школама националних мањина у Подунављу и модел допунске наставе у Подунављу.

У поглављу *Функције и циљеви географског образовања у мултиетничким срединама*, полази се најпре од историјског развоја наставе географије, потом се прелази на проблеме наставе географије у савременом друштву, национални образовни стандард за предмет географија. Поглавље завршава синтезом означеном поднасловом – *Значај интеркултуралног образовања*. Интеркултурално образовање усмерено је на подизање свести о културном плурализму савремених друштава. Оно треба допринети испуњавању следећих циљева: превазилажење социјалне неједнакости и неједнакости у образовању,

развијање поштовања и толеранције према културним разликама међу људима, помагање ученицима да усвоје знање о међуетничким односима и основама на којима почивају различите културе, а не да се учење темељи на емоционалним и класним претпоставкама. Интеркултурално образовање нема за циљ само да подучава о различитим културама. Информативно знање о различитостима је неопходно, али није довољно. То је само основа од које се креће, а наставља се корак даље, у откривању односа. Успостављање односа између носиоца различитих култура је суштина интеркултуралне педагошке активности. Знање се мора допунити искуством које обухвата покушаје и погрешке у успостављању контаката у интеркултуралним околностима јер свакодневно искуство показује да у контактима култура не долази увек до међусобног разумевања.

У *Емпиријском делу*, аутор износи резултате анкете и интервјуа наставника, потом ученика да би на крају извршио укрштање одговора наставника и ученика. Анкетом је обухваћено 22 наставника и 572 ученика школа у Хрватском подунављу. На основу анализе њихових одговора, он доноси одређене закључке, који упозоравају, на с једне стране њихову објективност и с друге стране на субјективне ставове који произилазе из историјског контекста овог простора, а посебно догађаја током Другог свеског рата и деведесетих година 20. века.

Одељак *Литература* обухвата 70 литературних извора. Може се уочити да је аутор користио знатан број извора за обраду теоријског дела рада. С друге стране емпиријски део као и мноштво квантитативних података колега Ђекић је сакупио на основу теренских истраживања, посетом одговарајућих установа, што се може сматрати прихватљивим и разумљивим, јер се он професионално бави решавањем проблема наставе географије у школама националних мањина у регији која је просторно предмет његових проучавања.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У уводном делу рада под поднасловом *Методе истраживања и очекивани научни допринос*, колега Ђекић истиче да усавршавање и осавремењивање наставних програма, њихова рационализација и побољшање не значи само замену наставних садржаја новим програмским захтевима, већ подразумева и неопходну корелацију и међусобно повезивање и усклађивање са осталим наставним програмима. Осавремењивање наставе географије, а самим тим и уџбеничке литературе за овај предмет незамислив је без сагледавања потреба и интересовања ученичке популације којој су програми и уџбеници географије намењени. Имајући у виду претходно наведене теоријске поставке, као циљ поставља допринос осавремењивању и адаптацији плана наставе географије за школе националних мањина у Хрватском подунављу, при чему су у први план стављене следеће истраживачке методе: од општенаучних метода - статистичку методу, методу моделовања. Од основних и посебних метода коришћене су индукција - дедукција, анализа - синтеза, конкретизација - генерализација.

У оперативно-техничком смислу, начин истраживања се посебно формира, зависно од тога да ли се примењује поступак обраде података или начин извештавања о резултатима истраживања. У поступку прикупљања података, основни извори су ученици и наставници, службени и несљужбени документи, средства масовног комуницирања, литературни извори и сл.

Будући да се овај простор састоји из две жупанијске целине, у наставку овог поглавља аутор износи најпре *Основна обележја Осигељско-барањске жупаније* која су утицала на настанак мултиетничке структуре становништва али и насељеност која је изнад просека

Хрватске. У оквирима административног и просторно-планског уређења Републике Хрватске, Осијечко-барањска жупанија смештена је у источном делу Републике Хрватске. Жупанија на северу граничи са Републиком Мађарском, на истоку са Републиком Србијом, на западу са Вировитичко-подравском и Пожешко-славонском жупанијом, а на југу са Бродско-посавском и Вуковарско-сремском жупанијом. Са површином од 4.149 км², што чини 7,3% укупне површине Хрватске и 330.506 становника, што представља 7,45% укупног становништва у Хрватској, једна је од просторно већих и насељенијих хрватских жупанија.

С обзиром на физиономске особине припада групи жупанија североисточне Хрватске са којима чини просторно планску целину. За овај простор нарочито су значајни речни токови Дунава, Драве и Саве који условљавају уређење простора и одређују коридоре крупне међународне и државне инфраструктуре, нарочито трансевропске магистралне и регионалне прометне правце. Прометни и геостратешки положај Жупаније одређује подунавски и подравски коридор, док посавски коридор тангира Жупанију и од значаја је за њезине прометне токове.

Укупна површина *Вуковарско-сремске жупаније* износи 2.448 км², што чини 2,8% укупне површине, односно 4,3% копненог територија Хрватске. Вуковарско-сремска жупанија део је Славоније и Срема, географских регија на крајњем истоку Републике Хрватске, те је најисточнија жупанија у Републици Хрватској. Срем је географско подручје између река Саве и Дунава, а обухвата делове Републике Хрватске и Србије. Жупанија има изврстан географски положај те је лако доступан свим превозним средствима што је чини важним транспортним средиштем. Изградњом аутоцесте до Липовца укључена је у међународни Паневропски саобраћајни коридор X који спаја источну са западном Европом, а њезин регионални значај остварује се у бољој саобраћајној повезаности Жупаније са средишњом Хрватском и главним градом, Загребом. Довршетак изградње железничке пруге на истом коридору, у дужини од 58 км, додатно ће ојачати позиције Винковаца као важног железничког чворишта Републике Хрватске.

Положај уз међународни пловни водни пут, реку Дунав, чини Вуковар значајним саобраћајним чвориштем магистралних праваца и највећом хрватском речном луком. Важност жупанијских пловних праваца огледа се у великом потенцијалу и сталном порасту теретнога и путничкога саобраћаја који је исказивао сталан раст до почетка глобалне рецесије, па се наставак тренда раста прогнозира у периоду који следи. Вуковарско-сремска жупанија састоји се од 31 јединице локалне самоуправе, од чега је 5 градова (Винковци, Вуковар, Жупања, Илок, Оток) као и 26 општина са 84 припадајућа насеља. Управно и административно, седиште Жупаније је у Вуковару док су Винковци највећи град према броју становника и највеће привредно средиште.

У поглављу *Демографска структура и положај националних мањина у Хрватском подунављу* аутор одређује кретање броја становника у периоду 1971-2004. године, настојећи на промене стања аргументује одговарајућим економски и политичким околностима. Затим поштујући редослед елементата демогеографске структуре прелази на природно кретање становништва. Залажење у кључну уводну теметику у задња две уже целине анализира стање националних мањина, потом и промене у националном саставу становништва Хрватског подунавља. У тридесетогодишњем периоду (1971-2001) укупан број становника Хрватскога подунавља смањен са 568.279 на 535.274 или за 5,8%. Међутим, праве размере укупне депопулације овога подручја показује поређење броја становника према пописима из 1991. и 2001. године. У тих је десет година укупно становништво смањено са 598.434 на 535.274 или за чак 10,6% (апсолутно за 63.160 особа). Мада је у међупописним раздобљима 1971-1981. и 1981-1991. године укупно становништво овога подручја остварило пораст (у првome раздобљу 2,1%, а у другоме

3,1%), iskazano snižavanje stope demografskoga rasta upućuje na sve snažniji uticaj remetilackih faktora razvoja stanovništva. U tom kontekstu, svakako valja izdvojiti: sve nepovoljnije trendove u prirodnom kretanju stanovništva, naročito u domenu gotovo kontinuiranoga višegodišnjeg pada nataliteta; negativni migracijski bilans sedamdesetih i osamdesetih godina, koja je inducirana brзом и неконтролисаном деаграризацијом и дерурализацијом као и појавом и јачањем привредне рецесије; процес демографскога старења, који због својих бројних краткорочних и дугорочних резултата постаје све важнијом одредницом укупне депопулације становништва и у овом хрватском крају.

Одељак *Природно кретање становништва 1971-2004*. приказује другу кључну одредницу савремених демографских кретања у Хрватском подунављу. Према службеним подацима Државнога завода за статистику (витална статистика), у Хрватском подунављу од 1971. до 2004. године број живорођених смањен је са 8.275 на 4.775 деце или за 42,3%, а број умрлих повећан са 5.635 на 5.904 становника или за 4,8%. Истовремено, стопа natalитета смањена је са 15,5 на тек 9,9 промила, а стопа mortalитета повећана са 10,6 на 12,3 промила. Док је 1971. године позитиван природни прираст износио 2.640 становника или 4,9 промила, 2004. године остварена је природна депопулација од 1.129 становника или - 2,4 промила. Из ових података произлази да је кључна одредница смањивања природнога прираштаја транзиција (пад) natalитета, док неповолне тенденције у кретању смртности у том погледу ипак имају мању важност. Захваљујући дугогодишњим имиграцијама, ово је подручје, без обзира на све неповолнине трендове, ипак до почека 1990-их година задржало позитивну природну динамику становништва. Томе је средином и крајем седамдесетих година придонео и улазак у фертилно раздобље живота бројнијих нараштаја женскога становништва. Тако су и број живорођених и стопе natalитета од 1977. до 1984. године бележили благи пораст. Међутим, након 1985. године natalитет готово стрмо пада. У односу на прератну 1990. годину, број живорођених 2004. године мањи је за трећину, а у односу на 1985. годину готово је преполовљен.

Од директог значаја за рад је одељак *Националне мањине у хрватском Подунављу*. На попису из 2001. године забележено је смањење припадника мађарске националне мањине на нивоу РХ за око 25%. Само је у Личко – сењској жупанији број Мађара 2001. године остао исти као десет година раније док је у свим осталим жупанијама смањен. То је најизраженије забележено у Карловачкој жупанији где је мађарска заједница готово бројчано преполовљена (- 55,6%). У Осјечко – барањској жупанији живи 59,0% свих Мађара у Хрватској док више од хиљаду припадника имају још у Бјеловарско – билогорској и Вуковарско – сремској жупанији. Најзначајнији удео Мађара је у Осјечко – барањској жупанији (3%) где се налази и највећи број насеља са мађарском етничком већином.

У Хрватској постоје два насеља са већинским словачким становништвом. То су Јелисавац у општини и Јосиповац Пунитовачки у општини Пунитовци. Ипак њихово је најважније средиште Илок у којему је 1991. живела петина свих Словака у Хрватској (20,6%). У словачким насељима, која су етнички компактна употребљавају се дијалектални говори крајева из којих су стигли припадници словачке националне мањине, док се у мешаним насељима више осећа утицај хрватског језика. Као и код других, и код словачке националне мањине језик који се употребљава у школама и другим институцијама где је осигурана равноправна употреба језика националне мањине са хрватским језиком је словачки књижевни језик.

Најбројнија национална мањина у Хрватској су Срби чији је постотни удео смањиван још и у аустроугарском раздобљу премда им је апсолутни број тада растао из пописа у попис. У првом попису након Другога светског рата 1948. удео Срба био је још нешто мањи него на крају аустроугарског раздобља (14,4% наспрам 16,3% – 1910. године), али након тога бележи лагани пораст до 1961. У следећа два међупописа поновно је забележен пад удела Срба, што је у раздобљу од 1961. до 1971. последица стагнације, а у раздобљу од 1971. до 1981. чак и пада њихова апсолутног броја. У раздобљу од 1981. до 1991. поново је забележен пораст и апсолутног броја Срба и њиховог постотног удела. Последње међупописно раздобље донело је најдрастичнију промену броја Срба јер је њихов број смањен за 380.032 односно за 65,3% у односу на 1991. Истовремено је удео Срба у укупном становништву смањен са 12,2% на 4,5% (201.631).

У одељку *Промене у националом саставу становништва Хрватског подунавља*, показано је да анализа промене националног састава Хрватског подунавља у раздобљу од 1991. до 2001. године показује евидентну етничку хомогенизацију изражену кроз знатно повећање удела хрватског становништва у укупноме. Укупан број Хрвата на простору хрватског Подунавља повећан је с 420.104 (1991.) на 437.522 (2001). Узме ли се у обзир смањење укупног становништва хрватскога Подунавља за 10,6 %, снажно повећање удела хрватског становништва (са 70,20 % (1991.) на 80,73 % (2001)) још више долази до изражаја. У истом раздобљу укупан број српскога становништва смањен је са 102.794 (1991. г.) на 60.510 (2001. г.) или у релативном смислу са 17,17 % (1991) на 11,30 % (2001). Дакле, хрватска етничка хомогенизација још је више изражена смањењем српског етничког елемента, који је, још 1991. године, био најбројнија етничка мањина на овоме простору.

Опширни одељак *Настава географије у школама националних мањина у хрватском подунављу*, састоји се из више потцелина. Прва носи наслов *Међународни документи о заштити права националних мањина у области образовања*. Темелје за постављање модела у заштити права мањина утврђују документи ОУН о људским правима и правима националних мањина - којима је циљ уклањање дискриминације човека по било којој основи. Када је у питању образовање националних мањина, полазници су документи – Конвенција о борби против дискриминације у области просвете (1960); Међународна повеља о економским, социјалним и културним правима (1966. на снази од 1976); Конвенција о правима детета (1989. г. на снази од 1990); Декларација о правима особа које припадају националним, религијским и језичким мањинама (1992); Декларација о праву и одговорности појединаца, група и друштвених институција, на ширење и заштиту опште признатих људских права и темељних слобода (1998).

За питања заштите људских права као и права националних мањина на европском континенту, најважнија је међународна институција Веће Европе. Поред Већа Европе још три међународне институције активно делују у подручју заштите људских права и заштите права мањина.

Одељак *Образовање припадника српске мањине у Осјечко-барањској жупанији* почиње констатацијом да од укупно 70 основних школа на овом подручју за ученике припаднике српске националне мањине постоје две националне школе где се у потпуности изводи настава на српском језику и ћириличном писму, а у пет основних школа у којима су организована одељења са наставом на српском језику и писму проводи се модел А. Бројчани подаци показују да је у 2006/2007. школској години 689 ученика основних школа распоређено у 49 разредних одељења што значи да у просеку једно разредно одељење има 14 ученика. Наставу у две националне школе изводи 7 учитеља хрватске националности, 30 учитеља српске националности и 1 неопредељен учитељ. У школама где су организована одељења са наставом на језику и писму српске националне мањине наставу

изводи 38 учитеља хрватске националности, 45 учитеља српске националности, 2 учитеља мађарске националности и 1 учитељ црногорске националности. Укупно наставу на језику и писму српске националне мањине изводи 45 учитеља Хрвата, 75 учитеља Срба, 2 учитеља Мађара, 1 учитељ Црногорац и 1 учитељ је неопредељен. Од 32 средњошколске установе у 3 средње школе организована су посебно одељења са наставом на српском језику. Укупно 75 ученика распоређено је у 8 разредних одељења што чини 9,3 ученика у разредном одељењу. Наставу у одељењима на језику и писму припадника српске националне мањине изводи 17 наставника хрватске националности, 25 наставника српске националности, 2 наставника црногорске националности и 1 наставник је неопредељен. Настава се у Гимназији Бели Манастир одвија у једној смени док се у друге две школе одвија у две смене. На подручју Осијечко-барањске жупаније ученицима основне и средње школе, припадницима српске националне заједнице, омогућено је, уколико то желе, и неговање материнског језика са елементима националне културе - модел Ц. Овај облик наставе заступљен је у три основне школе и две средње школе за што се определило 134 ученика у 11 група.

У потцелини *Образовање ученика мађарске националности* истиче се да од укупно 29.442 ученика који похађају 2006/2007. школску годину у Осјечко-подравској ској жупанији, 234 слуша наставу на мађарском језику. Укупно 243 ученика распоређена су у 26 разредних одељења што чини 9,3 ученика у одељењу. И овде се може констатовати да постоји високи степен толеранције код одобравања броја разредних одељења јер су, као што је видљиво, одобрена одељења са 4 ученика у разреду. Наставу у основним школама на језику и писму мађарске националне мањине у Просветно-културном центру Мађара у Осијеку за ученике основне и средње школе изводи 68 учитеља мађарске националности, 7 учитеља хрватске националности и један учитељ српске националности.

Припадници *словачке националне мањине* искључиво се опредељују за неговање језика и културе и то готово сви који похађају ове три школе. Засигурно је то резултат врло добре сарадње са матичном земљом. За неговање језика користе се одобрени уџбеници из Словачке, а Министарство знаности образовања и спорта ради на усклађењу плана и програма с ХНОС-ом. Неговање језика и културе словачке националне мањине изводе 3 учитеља словачке националности након редовне наставе. Посебно се негују словачки фолклор и организирају смотру литерарних, драмских и новинарских радова на словачком језику под називом Словачки ЛИДРАНО.

У ОШ Свете Ане у Осијеку организовано је неговање језика и културе припадника *аустројске и немачке националне мањине* у 7 разредних одељења будући да се ове школске године у први разред није уписао ниједан припадник те националне мањине. Додатних пет сати недељно неговања материнског језика и културе имају само ученици од другог до осмог разреда. И овде се ради по плану и програму што га је одобрило Министарство знаности, образовања и спорта. Уџбеници су на хрватском језику, а за наставу неговања немачког језика користе се одобрени уџбеници Гете института. Наставу неговања језика и писма на немачком језику изводе наставници хрватске националности са знањем немачког језика.

Одељак *Раније дилеме образовања у школама националних мањина у Подунављу* даје осврт на проблеме који су настали када је у хрватском Подунављу у време када је требало почети са реализацијом целокупне наставе на језику и писму српске националне мањине, што је у складу са Законом о одгоју и образовању на језику и писму националних мањина. У јавности су ове најаве изазивале контроверзне реакције, па има оцена да то представља "допринос" и иначе дубоким хрватско-српским поделама, те да српску мањину води у додатну гетоизацију. Са друге пак стране, реализација овог концепта у круговима српске

националне мањине видела се као остваривање загарантованих права, већ и као предност која доноси нове перспективе у процесу образовања.

У Закону о одгоју и образовању на језику и писму националних мањина, који је Заступнички дом Хрватског државног Сабора усвојио 2000. године, видљив је широк степен права мањина са могућношћу оснивања мањинских школских установа или формирања посебних разреда и група. Надаље се спомиње и двојезичност у истицању назива образовне установе, педагошкој документацији и школским исправама, избор равнатеља - директора представника мањинске заједнице, могућност набављања уџбеника из матичне државе. Такве школске установе посебан део наставних планова и програма има прилагођен матерњем језику и књижевности, историји, географији и култури припадника националних мањина. И још низ детаља из споменутог Закона гарантују пуно право на образовање на мањинском језику и писму, а сам акт је окарактерисан као демократски и европски. Подручје хрватског Подунавља због низа разлога, једно је од најзанимљивијих подручја у коме се види како законске одредбе треба да функционшу у пракси и са чиме се све суочава и добар законски пројект када га жели применити.

Одељак *Функције и циљеви географског образовања у мултиетничким срединама* аутор почиње са две потцелине – Историјски развој наставе географије (1) и Проблеми географије у савременом друштву (2). Обе целине садрже осврт на географију као научно-наставну област, износе проблеме осавремењавања науке и наставе са посебним нагласком на мултиетничке средине. Полазећи од општих начела који су овде изнети аутор настоји да их конкретизује на овај простор у трећој потцелини под насловом *Национални образовни стандард за предмет географија*. Он овде истиче да Министарство просвете и спорта РХ заговара превођење уџбеника на језике мањина и за ту сврху намењује одређена финансијска средства. Али, стварно је стање ипак далеко од декларисаног. Наиме, постоје преводи хрватских уџбеника само на српски језик (и писмо), сачињени пре реинтеграције Подунавља, тј. пре 1998. године. Њихово издавање било је међу предусловима реинтеграције. И након тога су неки уџбеници преведени на српски језик, на пример уџбеници за предмет природа и друштво за предметну наставу основних школа, за математику и друге предмете. Ако се занемари питање квалитета превода, који је оспораван од почетка, реч је о механичким преводима који не садрже никакве посебне садржаје намењене тој мањини, односно чији је садржај пресликан-идентичан ономе у хрватском извору. То такође вреди и за уџбенике намењене за наставу историје и географије. У вези с тим је и застарелост, односно неатрактивност тих уџбеника. Наиме, ситуација се на уџбеничком тржишту у РХ увелике променила од 1997. године, па тренутно постоји велик избор уџбеника за сваки разред и предмет, а нови су уџбеници и битно атрактивнији. Проблем су финансијска средства неопходна за превођење велике већине уџбеника. Наставници истога предмета се морају састати на једном месту и од више уџбеника одабрати онај који аргументима одбрани већина. Уџбеник се преведе на језик и писмо мањине и мора се користити најмање 4 године. Уколико у међувремену дође до појаве бољег и квалитетнијег уџбеника, нема средстава за превођење.

Емпиријски део садржи резултате истраживања ставова о кључним проблемима наставе географије, које је аутор спровео међу наставницима и ученицима припадницима српске националне мањине. Анкетом су обухваћена 22 наставника и 572 ученика школа у Хрватском Подунављу.

Преглед ставова анкетираних наставника је следећи:

Интеграцију интеркултуралне перспективе у наставу на нивоу школе и постојање детаљног

плана са смерницама које у том смислу треба следити, препознаје у потпуности 45% наставника, а делимично половина, 50%. Овако висок број наставника који нису сасвим уверени у то да је интеркултурна перспектива довољно јасно означена, први је показатељ потребе да се план и програм наставе географије мора анализирати и реформисати.

Да је њихов рад у школи усмерен ка изградњи ставова као што су поштовање културних различитости, верује 68% наставника, док алармантан број од 32% сматра да је то делимично или сасвим нетачно. Слична је ситуација и са отклањањем етноцентричке слике културе, чак 41% наставника се делимично слаже или не слаже са овом изјавом.

Расположивост дидактичких материјала је хроничан проблем свих наставника у свим школама света, па и не изненађује податак да свега 23% наставника мисли да имају довољно материјала за преношење знања о географији матичних земаља ученика припадника националних мањина. У том смислу, чак половина наставника експериментира и припрема сопствене материјале за наставу. Јасно је да су ти материјали различити од школе до школе, и од наставника до наставника, према њиховим личним виђењима пригодног материјала и према ономе што им је доступно. Недопустиво је да не постоји јединствена презентација географских знања о матичним земљама и да се у оволикој мери разликује од школе до школе.

На питање „Да ли мислите да ученици припадници националних мањина у школи добијају довољно географског знања о матичној земљи народа којем припадају?“, свега 9% наставника је одговорило потврдно, док 55% наставника не мисли да је понуђено знање довољно, а да је делимично мисли 36% наставника. Сасвим су сагласни и одговори на питање о заступљености садржаја који се односе на знања о матичној земљи припадника националних мањина, где чак 91% наставника верује да нису довољно заступљени, а ниједан наставник не мисли да су заступљени више него што је потребно. И следеће питање односи се на исти проблем: садржај уџбеника географије треба променити тако да у знатно већој мери него сада говори о географији матичних земаља припадника националних мањина, са чиме се слаже 82% наставника, делимично се слаже 14%, док се не слаже само 4%. Спремност да воде и подстичу дијалог о различитим интерпретацијама истих догађаја и о осетљивим питањима, показало је чак 68% наставника.

Што се тиче познавања географског смештаја, положаја, граница, географских обележја, друштвено географских обележја, положаја и значаја матичне земље у међународним институцијама, савременог живота и садашњих околности матичног народа као и географских регија, наставници се углавном делимично слажу да је ово знање довољно (55-73%). Алармантна је информација да свега 45% наставника верује да настава географије у школи подједнако развија осећај патриотизма према завичају и домовини Републици Хрватској и према матичној земљи народа којем ученици припадају, док се делимично слаже 41% а не слаже чак 14% наставника.

Анкетираних 572 ученика дало је следеће одговоре:

Чак 80% ученика верује да је рад наставника у њиховој школи усмерен ка изградњи поштовања културних различитости и пружању знања о свим народима. Ученици верују (83%) да наставници имају сасвим довољно дидактичког материјала за преношење знања о њиховој матичној земљи и народу.

Ипак, упркос препознавању труда и опремљености наставника, само 9% ученика верује да у школи добијају довољно географског знања о својој матичној земљи, чак 15% ученика сматрају да је то знање недовољно, а делимично знање препознаје чак 76% ученика

Што се тиче познавања географског смештаја, положаја, граница, географских обележја, савременог живота, садашњих околности матичног народа и географских регија, ученици се углавном слажу да је ово знање довољно (74-89%). Ипак, када су у питању друштвено-економска обележја, положај у међународним институцијама, највише ученика (45-56%) верује да је њихово знање делимично.

За разлику од наставника, чак 73% ученика верује да настава географије у школи подједнако развија осећај патриотизма према завичају и домовини Републици Хрватској и према њиховој матичној земљи.

У делу под насловом *Укрштање одговора наставника и ученика* аутор коментарише обе категорије одговора, доносећи одговарајуће закључке. Најпре се задржава на питања: „Рад наставника у школи усмјерен је ка изградњи ставова као што су поштовање културних различитости“ и „Рад наставника у мојој школи усмјерен је ка изградњи поштовања културних различитости.“ Из одговора се може видети да су ставови наставника и ученика о поштовању културних различитости веома изједначени. Укрштање процентуалног броја одговора на питање: „Наставници располажу дидактичким материјалима који се односе на мањинске садржаје из географије (у форми плаката, табела, паноа, збирки текстова, аутентичних докумената).“ и „Наставници географије посједују довољно материјала (у форми плаката, табела, паноа, збирки текстова, аутентичних докумената) који се односе на географију моје матичне земље.“

Укрштање процентуалног броја одговора на питања: „Да ли мислите да ученици припадници националних мањина у школи добивају довољно географског знања о матичној земљи народа којем припадају?“ и „Да ли у школи добиваш довољно географског знања о својој матичној земљи?“ Ставови о количини географских знања о матичној земљи сагласни су код ученика и наставника, са нагласком на то да се већина определила за одговор да ученици добијају делимична знања о матичној земљи.

Укрштање процентуалног броја одговора на питање „У којој мјери би у уџбеницима из географије требало да буду заступљени садржаји који се односе на матичну земљу ученика припадника националних мањина?“ Мишљења о заступљености садржаја о географији матичних земаља припадника националних мањина подједнака су код наставника и ученика, и сагласни су да су адекватни садржаји недовољно заступљени.

Укрштање процентуалног броја одговора на питања: „Садржај уџбеника географије треба промијенити тако да у знатно већој мјери него сада говори о географији матичне земље“ Са изменама уџбеника слажу се подједнако и наставници и ученици, и то у ставу да уџбенике треба изменити. Анализираћемо одговоре ученика и наставника на питања која се односе на њихову процену познавања географских одлика матичне земље (питања од 12-16 код наставника и питања од 7-11 код ученика).

Укрштање процентуалног броја одговора на питања „Настава географије у школи подједнако развија осјећај домољубља према завичају и домовини Републици Хрватској и према матичној земљи“ Упркос свим примедбама на садржаје уџбеника и план и програм, далеко више ученика верује да садашњи уџбеници подједнако подстичу домољубље и према Хрватској и према матичним земљама.

У одељку *ДОДАТАК 1.* аутор приказује додатне садржаје за наставни план и програм географије националних мањина за основну школу. Он садржи најпре Наставу на српском језику, модел А. Затим следе садржаји Настава на мађарском језику, модел А.

У одељку **ДОДАТАК 2.** постављени су *Додатни садржаји за наставни план и програм географије националних мањина за средњу школу* (Настава на мађарском језику, гимназија, модел А, Настава на мађарском језику, средње струковне школе, модел А, Настава на српском језику, струковне школе – 1 година учења, Настава на српском језику, гимназије и струковне школе (4 година учења).

ДОДАТАК 3. садржи упитнике, најпре Упитник за наставнике, а затим и Упитник за ученике.

Наведени додаци су неопходни јер се аутор у својим коментарима позива на њих, будући да они конкретизују одговарајуће констатације и проблеме разматраних у тези.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Бекић, Б., 2010. Школовање националних мањина у Хрватској, Београд, Зборник радова Института за међународну политику и економију, Београд **M52**

Рад садржи досадашње дилеме и лутања око школовања националних мањина према савременим принципима демографског друштва у Хрватској, са посебним освртом на наставу географије.

Бекић, Б., 2012. Западни Балкан географски поглед, Београд, Зборник радова Института за међународну политику и економију, Београд **M52**

Савремени географски проблеми Западног Балкана са посебним нагласком на међунационалне односе у пограничним крајевима.

Бекић, Б., 2012., Улога језика у формирању националног идентитета, Новембар, Београд, Зборник радова Институт за међународну политику и економију, Београд **M52**

На основу непосредног посматрања стања образовања националним мањинама, аутор износи резултате својих запажања и решења извесних проблема карактеристичних за републику Хрватску

Бекић, Б., 2012. Обновљиви енергенти у општини Ердут, Међународна конференција „Дунав река сарадње“ при Институту за МПЕ, април Београд **M33**

Можућности примене обновљивих извора енергије на простору који је предмет ове докторске дисертације.

Бекић, Б., 2011. Заштита животне средине и одрживи развој у општини Ердут, „Дунав река сарадње“ при Институту за МПЕ, април Београд, Београд **M33**

Проблеми заштите околине на простору који је обухваћен докторском дисертацијом.

Бекић, Б., 2012. Градитељска Баштина Срба у Даљу – кућа Милутина Миланковића, Danubius Bi-lingual Journal of Regional Cooperation - Dvojezični časopis za regionalnu saradnju, Београд у електронском облику, <http://danube-corporation.com/danubius/> **M52**

Оригиналан, интересантан рад који у детаље презентира родну кућу Милутина Миланковића.

VII ZAKЉUČCI OДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У циљу интеграције у ширу заједницу, припадници националних мањина, који се образују на језику и писму којим се служе, имају право и обавезу учити и службени језик државе у којој живе. Право на васпитање и образовање припадници националних мањина у Републици Хрватској остварују у предшколским установама, основним и средњим школама те другим школским установама на језику и писму националних мањина, као и другим облицима образовања (семинари, летње и зимске школе и сл.). образовање ученика националних мањина проводи се на темељу три модела организовања и спровођења наставе и то:

1. Модел А, по којем се целокупна настава изводи на језику и писму националне мањине уз обавезно учење хрватског језика у истом броју часова у коме се учи језик мањине.
2. Модел Б, по којем се настава изводи двојезично на начин да се природна група предмета учи на хрватском језику, а друштвена група предмета на језику националне мањине.
3. Модел Ц, по којем се настава изводи на хрватском наставном језику уз додатних пет школских часова намењених неговању језика и културе националне мањине. На подручју Осичко-барањске жупаније, следом законских одредби, створене су претпоставке како би припадници мањина могли остварити своја права у подручју васпитања и образовања. Право на васпитање и образовање на свом језику и писму остварују припадници српске националне мањине, мађарске националне мањине, словачке националне мањине и немачке националне мањине по моделима А или Ц.

Легални темељ, поготово за образовање, постоји, али практична примена, нарочито ако се ради о српској националној заједници увек некако заостаје. Бројни примери у образовном систему на подручју Подунавља, некада под прелазном управом Уједињених Народа где се годинама примењује посебно одобрени наставни програм на српском језику и ћириличном писму, управо то потврђују. Да ли због неких нелогичности, недостатака, проблема, неразумевања претходних просветних власти, чак и инцидента на националној основи, но чињеница је да полако одређени, за сада мали број деце српске националности, на основу одлуке њихових родитеља прихвата програм за ученике хрватске националности напуштајући двојезично и двописмено образовање утврђено Писмом намера хрватске Владе о довршењу мирне реинтеграције подручја под прелазном управом и Писмом споразума о реинтеграцији образовног система у Подунављу. Сам Закон о одгоју и образовању на језику и писму националних мањина пружа могућност формирања предшколских установа, основних и средњих школа, равноправно кориштење језика и писма националне мањине са званичним језиком и писмом, креирање посебних наставних планова и програма уз консултације са мањинским удругама, избор директора и запошљавање наставника и професора из редова дотичне националне мањине, и још много тога.

Глобални циљ географије је да гради мостове не само између наука, него и између локалних територија, етничких заједница и света. У вишеетничкој средини, као што је Хрватско подунавље основни циљ наставе географије је да научи људе да заједно живе и сарађују. Регионална мозаичност и истицање посебних идентитета може повећати ризик од ксенофобије и конфликта. Реализација наставе географије за мирну коегзистенцију мора узети у обзир различите географске размере и концепте као што су разумевање континуитета од локалног до глобалног, укључујући идеје о идентитету, толеранцији и универзалности.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Експлицитно навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Предузете истраживачке активности и коришћене статистичке методе, као и приказани резултати, представљају одговарајућу научну апаратуру, помоћу које је дата адекватна слика проблема наставе географије у школама националних мањина у Хрватском подунављу као и правци и смерови њихових решавања.

Резултати истраживања прате постављене циљеве и задатке истраживања и приказани су јасно и прегледно помоћу табела, графикона и шема, уз одговарајућа тумачења у тексту. Подаци добијени истраживањем су статистички обрађени помоћу адекватних статистичких анализа. Кандидат је резултате истраживања јасно и прецизно тумачио, вршећи компарацију са резултатима из других истраживања у земљи, регионалном окружењу и развијеним европским државама. При томе је последњу ставку користио као модел оптималне организације наставе географије у школама са заступљеним националним мањинама. Наведена литература је врло обимна, савремена и везана за проблематику организације наставе географије у мултинационалним и мултикултурним срединама, примене наставне технологије и аспеката наставе који су првенствено предмет проучавања дидактике и методике наставе географије. На основу начина приказивања и тумачења података, може се констатовати да рад садржи оригиналне научне резултате који задовољавају захтеве нивоа докторске дисертације.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Експлицитно навести да ли дисертација јесте или није написана у складу са наведеним образложењем, као и да ли она садржи или не садржи све битне елементе. Дати јасне, прецизне и концизне одговоре на 3. и 4. питање:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме

Докторска дисертација мр Борислава Ђекића написана је у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе

Дисертација садржи све битне елементе који представљају оригиналан научни допринос у области изучавања проблема наставе географије у школама националних мањина у Хрватској, са посебним освртом на српску националну мањину.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Мр Борислав Ђекић је у раду користећи научно-истраживачки инструментријум карактеристичан за област географије, односно методике наставе географије, педагогију и дидактику истражио стање наставе географије у школама националних мањина у Хрватском подунављу, делу Хрватске које је током деведесетих година 20. века било захваћено грађанским ратом. Ови догађаји су утицали на усложњавање међунационалних односа, а пре свега Срба и Хрвата, што се посебно одразило на стање у школству. Аутор је пошао од анализе међународних докумената који диктирају потребу остваривања оптималног стања у мултинационалним и мултикултуралним срединама, и поредио ове принципе са конкретном ситуацијом у Хрватском подунављу. Међутим, аутор се није задовољавао само простим поређењима, већ је извршио емпиријска истраживања међу наставничком и ученичком српском школском популацијом и тиме проблеме конкретизовао и створио основу за њиховим решавањем. При томе је очигледно да настава географије у школама националних мањина не може бити подигнута на идеалан ниво, будући да су специфични проблеми карактеристични и за школе са хрватском

ученичком популацијом и да су осим наталожених међунационалних проблема, финансијски фактори један од најважнијих узрочника нерешених проблема. Вредност рада је утолико веће када се узме у обзир чињеница да је аутор ове тезе професионално задужен да у име Министрства за образовање Хрватске сагледава проблеме школства на овом простору и да их решава. Отуда су и његови ставови и закључци утолико поузданији и животни.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

У докторској дисертацији нема недостатака који би утицали на резултат истраживања.

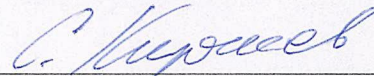
X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

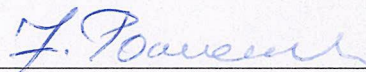
На основу укупног сагледавања оцене докторске дисертације кандидата мр Борислава Ђекића, под насловом „Проблеми наставе географије у школама националних мањина у Хрватском подунављу“, Комисија позитивно оцењује ову дисертацију и предлаже Наставно-научном већу Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду да прихвати позитивну оцену и одобри кандидату да докторску дисертацију под овим насловом јавно брани.

У Новом Саду, 14. септембар 2012.

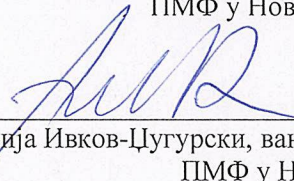
ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

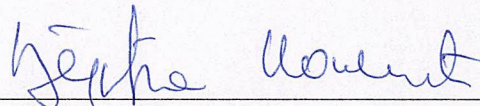
1. др Саша Кишошев, редовни професор
ПМФ у Новом Саду, председник

2. др Јован Ромелић, редовни професор
ПМФ у Новом Саду, ментор

3. др Анђелија Ивков-Цугурски, ванредни професор
ПМФ у Новом Саду, члан

4. др Ђурђица Комленовић, виши научни сарадник
Института за педагошка истраживања, Београд, члан